

Ijobat SAYMURATOVA,
Guliston davlat universiteti dotsenti v.b., PhD
E-mail: saymuratova.ijobat@mail.ru

TDO TAU professori, f.f.d., I.Yoqubov taqrizi ostida

ARTISTIC EXPRESSION OF HISTORICAL TRUTH

Аннотация

This article explores the factors that have ensured the success of the writer Isajon Sulton's historical novel Alisher Navoi: internal creative event, poetic skill, literary influence, historical truth, and theoretical problems such as artistic interpretation.

Key words: Creative intention, historical memory, artistic expression, historical novel, plot, composition, style, creative event, poetic skill, literary influence, historical reality, artistic texture, literary environment.

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ВЫРАЖЕНИЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПРАВДЫ

Аннотация

В данной статье рассмотрены теоретические проблемы критериев обеспечения успеха исторического романа Исаджана Султана «Алишер Навои»: внутренняя творческая эволюция, поэтическое мастерство, литературное влияние, историческая правда и художественная интерпретация.

Ключевые слова: Творческий замысел, историческая память, художественное выражение, исторический роман, сюжет, композиция, стиль, творческая эволюция, поэтическое мастерство, литературное влияние, историческая правда, художественный вымысел, литературная среда.

TARIXIY HAQIQATNING BADIY IFODASI

Аннотация

Mazkur maqolada yozuvchi Isajon Sultonning "Alisher Navoiy" tarixiy romani muvaffaqiyatini ta'minlagan omillar: ichki ijodiy tadrij, poetik mahorat, adabiy ta'sir, tarixiy haqiqat, badiiy talqin singari nazariy muammolar tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: Ijodiy niyat, tarixiy xotira, badiiy ifoda, tarixiy roman, syujet, kompozitsiya, uslub, ijodiy tadrij, poetik mahorat, adabiy ta'sir, tarixiy haqiqat, badiiy to'qima, adabiy muhit.

Kirish. Adabiyot – inson ma'naviy olamini boyitib, ruhini yuksaltiribgina qolmay, didini ham ingichkalashtiruvchi behad qudratli va ayni choqda, g'oyat nafis xilqat. U alohida inson ijodiy niyatidan boshlanib, poetik so'z sifatida moddiylashadi. Biroq pirovardida o'z ijodkori mansub xalqning tarixiy xotirasi, azaliy qadriyatlari, umuminsoniy mo'ljallari, odam va olamni yanada mukammalroq ko'rish bilan bog'liq orzu-istaklarini, dard-iztiroblarini, turmush mashaqqatlari oldidagi sobit irodasi bilan bog'liq potensial imkoniyatlarini lirik, epik, dramatik yo'sinlarda aks ettiradi. Shu ma'noda, adabiyot g'oyat keng va muhtasham maydondir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. O'zbekiston xalq yozuvchisi – Isajon Sulton shu maydonda o'z so'ziga "libosi mavzun" kiydirib, kitobxonlarga taqdim etayotgan adiblarimizdan biri. Uning o'nlab hikoyalari, "Onaizorim" qissasi, "Boqiy darbadar", "Ozod", "Genetik", "Bilga hoqon" romanlari shakli, uslubi, ifodaviy o'ziga xosligi, mazmun qatlamlari teranligi bilan ilmiy-adabiy jamoatchilik diqqat-e'tiboriga tushganiga ancha bo'ldi. Bu asarlar B.Nazarov, U.Normatov, Q.Yo'ldoshev, A.Rasulov, H.Umurov, D.To'rayev, I.Yoqubov, U.Hamd, Sh.Davronova, R.Rahmat, N.Tosheva va boshqa adabiyotshunoslar tadqiqotlari, monografiya va risolalari hamda ayrim maqolalarida tahlil va tadqiq etildi.

Tadqiqot metodologiyasi. Yozuvchi keyingi romanlarida tarixiy mavzuga katta e'tibor qaratmoqda. "Alisher Navoiy" romanining yuzaga kelishi ham shu yo'sindagi salmoqli izlanishlardan biridir. Albatta, o'zbek adabiyotida "Alisher Navoiy" (I.Sulton va Uyg'un), "Samarqand sayqali" (Iqbol Mirzo), "Navoiy va Boyqaro" (Muhammad Ali) dramalari, "Hayot bo'stoni" (L.Bat'), "Astrobod" (M.Osim) qissalari, "Shukuhli karvon", "Notinch Xuroson", "Sokin Xurson", "Qonli Xuroson" dostonlari (B.Boyqobilov), "Navoiy" romani (Oybek), "Navoiy va rassom Abulxayr" dilogiyasi (O.Muxtor) kabi Navoiy siymosini yaratishga bo'lgan ko'plab intilishlar, salmoqli yutuqlar mavjud edi. Bir necha avlod shu kabi asarlar orqali Navoiy va uning davri bilan tanishdi, tasavvurlarini kengaytirdi. Binobarin,

yangi tarixiy-ma'rifiy roman ilgari mavjud asarlardan qaysi jihatlarga ko'ra farqlanadi? – degan haqli savol tug'ilishi tabiiy.

Birinchidan, har bir avlod Navoiyni o'zicha anglaydi. Chunki ijtimoiy davrning tanazzul yoxud taraqqiyot darajasiga ko'ra adabiy imkonlar o'zgarib turadi. Ikkinchidan, har bir adabiy tur va janrning o'z talablari bo'lganidek, har bir qalam sohibining ham o'ziga xos iqtidor va salohiyati mavjud. Bu faktorlar ham yangi asarga ehtiyoj sezilishi va uning yuzaga kelishida muhim ahamiyat kasb etadi. Zotan, Isajon Sulton yuksak orzu-ideallari aksariyat asarlarida muayyan darajada Hazrat Navoiyga borib bog'lanar, bu hol uning badiiy tafakkuri va tasavvurida yashayotgan Navoiy siymosi va hayratlarga to'liq olami biror kun mukammal tarzda yuzaga chiqishi mumkinligidan darak berardi. Adabiyotshunos B.Karim to'g'ri ta'kidlaganidek, Isajon Sulton: "... biz tasavvur qilib yurgan Alisher Navoiy obrazini o'quvchilar hukmiga havola etdi" [1].

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Bizning tasavvurlar dunyomizda ideal shaxs va komil inson bo'lmish Navoiyning muhiti, davri, ilm-ma'rifatdagi kamoli va yuksalish yo'li, ijod laboratoriyasi romandagichalik mukammal va teran emasdi. Bizningcha, roman muvaffaqiyatini ta'minlagan omillardan biri ham uning o'z asarlariga murojaat qilingani bo'lgan. Jumladan, bu hol roman tarkibiy tuzilishining "Xazoyin ul-maoni" devonlaridagi kabi umr manzillariga qarab to'rt qismga bo'linganida ham namoyon bo'lgan. Ushbu qismlarning o'ziga xos muqaddima, hamd, na't va hayratlar ekani ham e'tiborlidir: "Ey insonni yaratgan, uni mukarram qilgan va osmonlarni yerdagi narsalarning ismlarini o'rgatgan zot! ...Ey olamdagi barcha hodisalarning Murabbiysi! Bandalaring safarimizni xayrli qilgin deb yalinib-yolvorurlar" [2].

Mohiyatan mumtoz adabiy an'anaga borib bog'lanuvchi munajatlar roman mazmun-mohiyatiga ilohiy ruh hamda tasavvufiy ohang olib kiradi: "Ey karami keng Parvardigor, marhamating oldida gunoh tog'i bir ukpar yoki somon parchasidek yelga uchgaydir... Men faqir bandangga hur ham kerak emas, jannat ham. Mening uchun Sen o'zing bo'lsang,

shuning o'zi bas!" [2]. Ko'rinadiki, yuqoridagi singari tasvirlar o'zining lirik harorati, yuksak tuyg'ularga yo'g'rilgani, samimiyati bilan o'quvchiga o'zgacha zavq ulashadi. O'rni bilan bu kabi lirik harorat Navoiy devonlarida keluvchi g'azallar bilan davom qildiriladi. "Badoyi' ul-bidoya"dan iqtibos sifatida olingan tubandagi misralar fikrimizni dalillaydi:

Furqatingdan za'faron uzra to'karmen lolalar,
Lolalar ermaski, bag'rimdin erur pargolalar.
Dur tishingdin donayi sabrim qolur bebar desam,
Kulub ayturkim, ekinning ofatidur jolalar ... [2]

Yuqoridagi singari xush g'azallar orqali Navoiy temuriylar saltanati to'lg'onib, el-ulus aziyat chekayotgan Sulton Abusaid Mirzo zamonidayoq o'zining xalqona ash'orlari bilan Mavlono Kamol Turbatiy kabi fasohat ahli e'tibor va e'tirofiga sazovor bo'lishi ko'rsatiladi. Pahlavon Muhammadning "hiyla"si va Alisherning ishonuvchanligi ham "Har qayon boqsam ko'zumga ul quyoshdin nur erur, Har sori qilsam nazar ul oy manga manzur erur" matla'i bilan boshlanuvchi bir g'azal bahonasida beriladi. Asarning bunday zavqli o'rinlari tarixiy haqiqatga mos bo'lish barobarida, kitobxonning yosh shoir vujud xastaligini kulgu vositasida davolagan Pahlavon Muhammadga bo'lgan ixlosini ham orttiradi. Umuman, yozuvchi odam va olam muammolarini Navoiyning qalbi, ongi va amaliy faoliyati bilan chambarchas bog'laydi. Mumtoz she'riyat orqali o'sha davr adabiy muhitiga oshno etadi. Bu hol bir jihatdan didaktikani chuqurlashtirsa, ikkinchidan ibratli tarixiy voqe-hodisalar va tarixiy shaxslar taqdiri bilan bog'liq syujet voqealari mazmunidan ilohiyot va irfon nurlari ham yog'ilib turadi. Uchinchidan, bosh qahramon bosib o'tgan hayot yo'lining mufassal tasvirlari orqali kompozitsion yaxlitlik ham ta'minlanadi.

Darhaqiqat, romanda biz Alisher Navoiyning Mavlono Lutfiy, Abdurahmon Jomiy, Sharafiddin Ali Yazdiy, Pahlavon Muhammad, Kamol Turbatiy, Sayid Hasan Ardasher, Abu Abdulloh Kulohiy, Abu Abdulloh Junaydiy, Fazlulloh Abulays kabi ustozlari, do'stlari bilan tanishgan, diydorlashgan, ular ta'lim-tarbiyasini olgan, e'tiboriga tushgan ko'plab vaziyat-holatlarining ta'sirchan sahnalariga duch kelamiz. Bunday uchrashuvlar ichki va tashqi portret tasvirlari, xarakterlarning ma'naviy-ruhiy dunyosi ifodalari bilan uyg'un tarzda keladi. Natijada, personajlar milliy-mental qiyofalari va insoniy tabiati bilan yorqin tasvirlanadi. Isajon Sulton personajlarga bo'lgan o'z simpatiya va antipatiyasini yashirmay tasvirlaydi. Fikr tasdig'i uchun turli toifaga mansub qahramonlar tasviri bilan bog'liq uchta misol keltiramiz:

Birinchi tasvir: "Abulxayrxon o'rta bo'yi, yelkalari keng, pishiq gavdali, qisq ko'zli kishi bo'lib, kentlarda o'tirmoqni xush ko'rmas, aksar hollarda qo'shin bilan yotib turar, davlat ishlarini ham sayyor holda yuritardi" [2].

Ikkinchi tasvir: "Abu Abdulloh Junaydiy og'ir-bosiq, oq yuzli, dilbar kishi edi. Saltanat ishlariga xushi yo'q, "Olimning, yaxshisi, sultonlar huzuriga bormaganidir"- deyishni yoqtirardi" [2].

Uchinchi tasvir: "Vaziri a'zam – Majididdin bir oz qorin qo'rgan, oqish xira yuzli, qoshlari tutash, quloqlari ichidan ham mo'y o'sgan qo'pol, mag'rur kishi bo'lib, har doim uzun to'n, bo'rk kiyib yurar, yoz mahallari ham ustidan zar choponini tashlamas, mag'rurligi mansabi va boyligi bois der edilar. Faqat o'z farog'atiniyu maishatini o'ylaydigan, birovga qayishmaydigan bo'lib, har kimdan o'zsam-u, eng badavlat men bo'lsam deganday xayollari boriydi. Bu borada birovni yuzxotir qilib o'tirmasdi. Oliy rutbaga erishguniga qadar hammaga xushomad qilib yurgani ma'lum, biroq mansabga kelgach, birov u haqda gapirishga hayiqib qoldi, chunki o'chkorligi va tajovuzkorligi barchaga ayon edi" [2].

Xarakterlarning bunday portret tasvirlari kitobxonda Abulxayrxon, vazir a'zam Majididdin, mudarris Abu Abdulloh Junaydiy, Pahlavon Muhammad, Kamol Turbatiy, Shayxim Suhayliy, Alishoh Kirmoniy singari o'nlab qahramonlarga nisbatan muayyan emotsiya – ma'naviy-ruhiy munosabat: muhabbat yoki nafrat uyg'otib, romanning ishonitirish kuchini orttirishga xizmat qilgan.

Har qanday badiiy asarni o'qiyotganimizda yoki tahlil etayotganimizda badiiylikning muhim mezonlarini yodda saqlamog'imiz zarur va shart, qolaversa, badiiy obrazning estetik

ta'sirchanligini ham hisobga olishimiz kerak bo'ladi. Badiiy obraz kitobxonning estetik hissiyotini yuzaga chiqaradi. Hayotdagi xunuklikni aks ettirgan badiiy obraz nafrat uyg'otsa, go'zallikni o'zida tarannum etgan obraz chiroyli zavq beradi. Yozuvchi Isajon Sulton badiiy obraz orqali o'zining estetik idealini tasvirlar ekan, ijobiy obrazda bevosita, salbiy obrazda bilvosita aks ettiradi va har bir obraz mohiyatiga ehtiros bilan yondashib, ularga nisbatan faol munosabatda bo'ladi. Shunga ko'ra biz ham romandagi badiiy obrazlar bilan tanishish asnosida ularning faoliyatiga befarq qaray olmaymiz, ulardan yo zavqlanamiz yoki nafratlanamiz.

Roman tarixiy mavzuda bo'lganligi sabab, toju-taxt uchun kurash tafsilotlari bayonida yosh shahzodalarning o'limi bilan yoki ota-bolalar o'rtasida salbiy munosabatlar bilan bog'liq epizodlar uchraydiki, bular kitobxon qalbini larzaga keltiradi. Bunday epizodlardan biri Mo'min Mirzoning o'ldirilishi aks ettirilgan voqelik tafsiloti. Navoiy nafaqat Husayn Boyqaroning yaqin do'stigina bo'lib qolmay, balki saroy va xalq hayotini ma'lum bir darajada me'yorga keltirib, o'zaro munosabatlar va kelishuvlarni murosaga soluvchi tarozining har ikki pallasini ham tenglikda ushlab turadigan maslahatgo'yi ham edi. Oliy xulqli amir Alisher Navoiy Mashhadda ekanligi paytida Husayn Boyqaroning farmoniga binoan Mo'min Mirzoning o'limi bilan bog'liq mash'um voqea ro'y beradi, uch kun o'tib Hirota qaytgan Navoiy ayanchli xabarni eshitib ko'z yoshi qilib, "Ey vol! Shayx Majididdin Bag'dodiyning o'limi voqeasiga monand ish bo'libdi! – deya xitob qiladi". Mash'um voqelik tasvirini yanada ta'sirchan ruhda kitobxon ongiga singdirish maqsadida yozuvchi Shayx Majididdin Bag'dodiyning (Fariduddin Attorning otasi) o'limi voqeasini qistirma epizod o'rnida qo'llagan. Sulton Husaynning mastlik chog'ida nevarasi Mo'min Mirzo o'limi haqidagi farmon imzolangandan so'ng saroy va uning atrofini o'rab olgan manzara holatini shunga monand tarzda tasvirlaydi: Shundan so'ng tun yanada quyuqlashdi. Mastlik bulutlari zehn oyini tugal berkitdi.

Romanda badiiy konfliktning xarakterlararo va ichki turiga murojaat qilgan o'rinlar ko'plab uchraydi. Ayniqsa, bu holat Navoiy – Majididdin – Muzaffar barlos, Husayn Boyqaro hamda uning farzandlari Badiuzzamon va Abulmuhsin Mirzolar o'rtasidagi keskin ziddiyatli epizodlarda namoyon bo'ladi. Ziddiyatli holatlarni ma'lum bir me'yorga keltirishda hamda tarixiy haqiqatning badiiy ifodasi o'laroq yozuvchi maktub badiiy detalidan unumli foydalangan. Mazkur badiiy detal roman tarixiy voqeligini ochishda va ularning keskin rivojlanishida muhim vosita vazifasini o'tagan. Mo'min Mirzoning o'limidan so'ng Badiuzzamon va Sulton Husaynning o'rtasidagi ziddiyat kuchayib boradi. Ota va bola o'rtasidagi ziddiyat yanada keskin kuchayib ketmaslikning oldini olish maqsadida Navoiy Badiuzzamonga maktub yozadi va maktub mazmuniga quyidagi nasihatlar jo qiladi: "Payg'ambar sallallohi alayhi vassalam buyuribdilarki, "Rizo-ur-robbi fir-rizail validi va saxatun arrobi fi saxatul-validi", ya'ni Tanri taolo rizosi ota rizosiga vobastadir va Tangri taolo g'azabi ham ota g'azabiga vobasta. Bas, kishi ota roziligini olsa, Tangri taolo g'azabiga uchramish bo'lg'ay. Shunday bo'lgach, kishi qanday qilib otasi rozi bo'lmaydigan so'z so'zlagay yo qadam qo'ygay?" [2]. Maktub mazmuniga singdirilgan nasihatlar inson qalbida kechgan allanechuk his va g'alayonlarni tarbiyalaydi. Nomani tarixiy voqeliklar asosida namunalarni keltirish bilan bayon qiladiki (Ibrohim Xalilulloh va Yusuf alayhissalom qismati), natijada Badiuzzamon ruhiyatida otasiga nisbatan hosil bo'lgan ziddiyat susayib boradi. Bundan Navoiyning Husayn Boyqaro farzandlariga otalarcha munosabatda bo'lganligini ko'rish mumkin.

Epik tur uchun asosiy jihatlardan biri syujet masalasi bo'lib, ilmiy manbalarda syujetning o'ziga xos ko'rinishlari sifatida aksar hollarda xronikali va konsentrik kabi tiplari alohida ko'rsatilgan. Xronikali syujetda qahramon hayoti, uning shakllanishi va taraqqiyoti izchillikda tasvirlansa, konsentrik syujetda voqealar sabab va oqibat tartibida joylashtiriladi. Bulardan tashqari nazariy adabiyotlarda syujetning retrospektiv va assotsiativ kabi tiplari ham mavjudligi alohida qayd etilgan. Bunda albatta, personajning harakatlanishi asos vazifasini o'taydi.

Xronikali syujetda badiiy asarning "badiiy vaqt"i istalgancha kengaytiriladi, retrospektiviy syujetda – badiiy asar

voqeiyli yoki asar markazida turgan bosh qahramon bilan bog'liq tafsilotlar ortga qaytariladi, xotirlanadi. Bu turdagi syujetlarda muallif mushohadalari, tafsilotlarning tabiiy kiritilishi, badiiy matnga singdirib yuborish kabi jihatlar mavjud bo'lganidan uni tarixiy asarlarda qo'llash qulay ekanligi Isajon Sultonning "Alisher Navoiy" romani misolida ham yorqin ko'zga tashlanadi. Romanning ikkinchi qismida Navoiyning asosan yigitlik davri qalamga olingan. To'rtinchi qismning "Olam ahli, bilingiz..." faslida uning yigitlik davri Samarqandda ko'rgan qo'rqinchli tushi xotirga kelib, "Xamsa"dagi "Layli va Majnun" dostonining bosh qahramonlari Layli va Majnun o'limini tasvirlash chog'ida doston tarkibiy qismiga joylanadi va natijada yosh Alisher ko'rgan qo'rqinch tush Majnun tushiga aylanib abadiyat sari parvoz etadi. Navoiyning Samarqandda kechirgan qora kunlarida, karvonsaroyning qaqshatqich sovuq'ida titrab Sayyid Hasan Ardasheriga yozgan iztirobli masnaviyasining qayta yodga kelishi, haj safari munosabati bilan Hiriyyan Mashhadga tomon borar paytida bolalik yillarida ko'rilgan safar manzaralarining qayta jonlanishi, o'tgan umr xulosalaridan ma'ni izlash chog'ida tag'oyisi bilan o'tgan suhbatlarning yodga olinishi romandagi retrospektiv lavhalarining bosh qahramon kechinmalari orqali tavsiflanishiga asos vazifasini o'tagan.

Bundan ko'rinadiki, romanda syujetning retrospektiv tipi qo'llanilgan, ya'ni voqealar rivojini to'xtatib, bosh masala yoki qahramon hayoti tarixiga qaytish usulidan hamda kutilmaganda xayolga keladigan kechinmalar tasviridan unumli foydalanilgan. Adabiyotshunos A.Rahimov ushbu masalaga quyidagicha yondashib: "Syujet qurishning bunday orqaga qaytuvchi usuli voqeani asosiy syujet ichiga joylashtiruvchi qoliplovchi kompozitsiyaga yaqin turadi" [3], – deb ta'kidlaydi. Romanda yozuvchining aynan shu tipdagi syujet ko'rinishidan foydalanganligi asarning muvaffaqiyatini ta'minlagan omillardan biridir. Ayniqsa, tarixiy romanlarda syujetning ushbu tipini qo'llash uning spetsifik xususiyatlariga to'la monand keladi.

Roman muvaffaqiyatini ta'minlagan hamda badiiy saviyasini oshirishga xizmat qilgan yana bir omil borki, bu intertekstuallikning asar mazmun-mohiyatiga chuqur singdirilganligi bilan baholanadi. Aslida intertekstuallik asar tarkibiy qismida boshqa adiblar qalamiga mansub asarlardan olingan parchalarning o'rin olishi bilan izohlanadi. Isajon Sulton roman matnida boshqa adiblarning ijod namunalari qo'llamay, aynan Navoiyning umri davomida bitgan turli nom va mavzulardagi asarlaridan didaktik ahamiyatga ega o'rinlarni keltirib asar mazmun-mohiyatiga o'zgacha zeb beradi. Shu yo'l orqali tarixiy haqiqatning badiiy ifodasini qaror toptiradi va Navoiy siymosidagi komillik belgilarini o'quvchiga tanitadi.

Yozuvchi badiiy tasvirlarida kitobxon uchun notanish, bugungi avlod unuta boshlagan tushunchalar, arabcha, forschalar so'zlar, atamalar uchraydi, ular kitobxonni mumtoz davr haqidagi taassurotlarini kengaytirib, o'quvchini o'tmish bo'yab sayohatga chorlaydi. Badiiy tasvirlarda yozuvchi lug'at boyligining o'ziga xos jihatlarini aniq ko'zga tashlanadi, bu esa asardagi shakl va mazmun birligidan, yozuvchining tarixiy roman yozish uchun astoydil puxta tayyorgarlik ko'rganidan dalolat beradi. Qolaversa, tarixiy asarlar tiliga xos bo'lgan asosiy talablar o'z o'rnida amalga oshirilib, tanlangan moziy davrga mos arxaiklashtirilgan badiiy tilda yozilgan. Shu bois yozuvchi tasvirlangan davrga doir so'z va iboralarni qo'llagan, xalqimizning o'sha davrga xos urf-odat va an'analari badiiy lavhalarida jonlantirgan. Shuning uchun ham muallif fakt va ma'lumotlarni, o'tmish voqea-hodisalarining tarixiy haqqoniyligiga, tasvirlanayotgan davr solnomasiga, o'zining ijodiy tajribasiga, ko'nglida tug'ilgan va ijodiy tasavvurida pishib yetilgan dunyoqarashiga tayangan holda talqin etgan.

Xulosa va takliflar. Shuni alohida ta'kidlash joizki, yozuvchining ushbu romani ko'p yillik zahmatli ilmiy-ijodiy izlanishlari mahsuli sifatida dunyoga kelgan. Asar mazmun-mohiyatidan muallifning ko'p sonli tarixiy manbalarni, ilmiy va badiiy adabiyotlarni, Navoiy qalamiga mansub asarlarni qunt bilan birma-bir o'rgangani, roman matnida ulardan oqilona va ustalik bilan foydalangani sezilib turadi. Romanda Alisher Navoiy taqdir taqozosiga ko'ra borgan va istiqomat qilgan shaharlari, u yerda ko'rgan-kechirganlari, ota-onasi, tug'ishganlari, Mavlono Lutfiy, Abdurahmon Jomiy, Sharafiddin Ali Yazdiy, Fazlulloh Abulays kabi ulug' salafarlari va boshqa yaqin do'stlari bilan bog'liq voqealar tasviri mutafakkir bobomiz hasbi holiga aynan muvofiq kelishi tarixiy haqiqatning badiiy haqiqatga aylantirilishida asosiy omil bo'lib xizmat qilgan. Husayn Boyqaro, Badiuzzamon va Abulmuhsin Mirzo kabi saroy ahli a'yonlari obrazlari, xalq bilan samimiy tillasha olishi, Alisher Navoiyning ular bilan o'zaro do'stona munosabatlari buyuk alloma siymosini mukammal va mufassal badiiy talqin etishga xizmat qilgan.

Muallif ulug' Navoiy siymosini yaratar ekan, uning barcha jihatlariga, ya'ni xalqparvarligi, millatparvarligi, odamiyligi, do'stparvarligi, mutafakkir va shoir sifatidagi ilmiy-ijodiy dunyosining yaratilish va yaralmish o'rinlariga alohida e'tibor bergan. Xulosa qilib aytganda, Isajon Sultonning yangi tarixiy-ma'rifiy romani ko'ngil qulflarini ochadigan, insoniyat aql-zakosi va tafakkurini boyitadigan mukammal asardir.

ADABIYOTLAR

1. Каримов Б. Хазрат Алишер Навоийга эхтиром ёхуд Инсоният кўёши таърифида битилган роман тўғрисида бир-икки оғиз сўз. <https://yuz.uz/news/>
2. Исажон Султон. Алишер Навоий. Роман. – Т.: "Adabiyot", 2021.
3. Раҳимов А. Ўзбек романи поэтикаси. Фил.фан.док... дисс. автореферати. – Т.: 1998. – Б.10.
4. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Т.: Akademnashr, 2018.
5. Бобоев Т. Адабиётшунослик асослари. – Т.: Ўзбекистон, 2002.
6. Султон Иззат. Адабиёт назарияси. – Т.: Ўқитувчи, 2005.
7. Умуруров Х. Адабиётшунослик назарияси. – Т.: А.Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 2002.